

15. Katie Heyning, *Oude glorie en nieuwe zakelijkheid*, in: Jeanine Dekker en Katie Heyning (red.), 'De Abdij van Middelburg', Utrecht 2006, p. 211-220, 218. Het portaal wordt daar "de aangerichte schade" genoemd.

16. Ronald Stenvert, Saskia van Ginkel-Mees-ter, Elisabeth Stades-Vischer, Chris Kolman, m.m.v. Piet van Cruyningen, 'Monumenten in

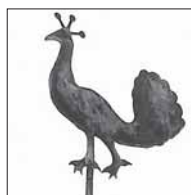
Nederland. Zeeland', Zeist/Zwolle 2003, p. 236 (Terneuzen), 205 (Ovezande), 167 (Doopsgezinde kerk), 72 (Arnemuiden).

17. Kleijn e.a., a.w., p. 140.

18. Stenvert e.a., a.w., p. 25, 215.

19. 'Bouwkundig Weekblad', jrg. 32 (1912), nr. 35, p. 416. Zie ook Consistoriekamer te Koudekerke, in: idem, jrg. 32 (1912), nr. 38, p. 458.

Paauwenburg

De boerenhofstede en de familie Aarnoutse

Na de teloorgang van een buitenplaats bleef de boerenhofstede meestal behouden. Dat is niet verwonderlijk, want een zelfvoorzienend bedrijf kon zich in economisch moeilijke tijden immers redelijk handhaven. Ook de boerenhofstede van Paauwenburg overleefde de vervalperiode aan het begin van de negentiende eeuw. Wie het heeft over boerderij Paauwenburg, heeft het over de familie Aarnoutse. Zij zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De Aarnoutses hebben de hofstede namelijk vanaf 1816 ruim 122 jaar in bezit gehad. In 1939 werd het geheel verkocht aan de vermogende Willem Adriaan Hoek, werktuigkundig ingenieur en directeur van Hoek's machine- en zuurstoffabriek uit Schiedam, waarbij de familie Aarnoutse een pachtcontract werd aangeboden.

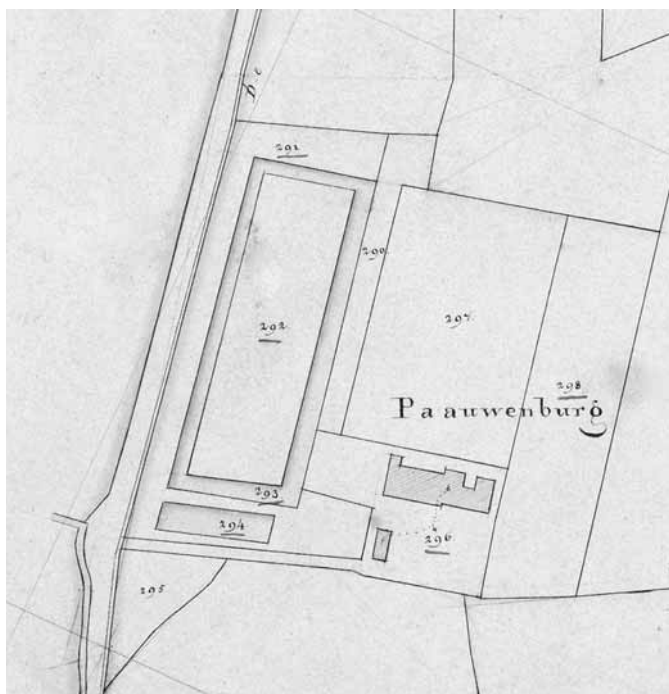
Zeven generaties

Aarnout Janszoon Aarnoutse (1759-1840) kocht op 23 december 1816 via een open-

bare verkoop te Koudekerke de boerenhofstede Paauwenburg van wijlen zijn zwager Abraham Simpelaar. Aarnoutse regelde de koop via een tussenpersoon, Louwrens Leijnse de Pagter. Op 24 december tekende de Koudekerkse landman persoonlijk de officiële aanvaarding.

Aarnoutse bezat drie hofsteden, vier woonhuizen en vele percelen wei- en bouwland, voornamelijk in Koudekerke. In die tijd was hij, althans voor Walcherse begrippen, grootgrondbezitter. Aarnoutse verpachtte bijna al zijn panden, uitgezonderd het huis waarin hij zelf woonachtig was. Dat stond in het dorpscentrum, ongeveer tussen de begraafplaats en het dorpsplein. In zijn nalatenschap lezen we dat Aarnout een grafruimte had aangeschaft op de aangrenzende begraafplaats. Je kunt dus stellen dat hij in 1840 in het verlengde van zijn achtertuin zijn laatste rustplaats vond. Wat boerenhofstede Paauwenburg betreft kunnen we, met de kadastrale kaarten bij

de hand, zien dat het geheel aan de Zandweg naar Vlissingen lag en bestond uit percelen wei- en bouwland, bos, een boomgaard en een rechthoekige waterpartij. Daarnaast stond het herenhuis. Aarnoutse was politiek actief. Hij was in 1812-1813 gemeenteraadslid en later schepen van zijn woonplaats, een functie

De boerderij Paauwenburg op de kadastrale kaart van 1823, kadastrale gemeente Koudekerke sectie G (tweede blad). (Zeeuws Archief, Kadastrale plans, cat.nr. 1028)

die ook zijn zwager Abraham Simpelaar bekleedde. In de herfst van zijn leven, toen hij tussen de 70 en 81 jaar oud was, schopte Aarnoutse het nog tot burgemeester van Koudekerke.

In latere jaren – van 1865 tot en met 1870 – nam zoon Aarnout, geboren uit zijn vaders tweede huwelijk met Willemina

Bosselaar, het burgervaderschap van Koudekerke op zich. Deze Aarnout – voluit dus Aarnout Aarnoutzoon Aarnoutse, een prachtige naam vanwege de homogeniteit – vervulde die taak tot aan zijn overlijden. Op de hoek van het Dorpsplein en de Badhuisstraat in Koudekerke vinden we een plaquette als tastbare herinnering aan

deze man. Aarnoutse legde op 1 mei 1869 de eerste steen voor de bouw van de nieuwe openbare lagere school, aldus de in het steen geslepen tekst.

Zoon Jan (1787-1857), voortgekomen uit het eerste huwelijk van Aarnout Janszoon met Adriana Wisse, nam het boerenbedrijf Paauwenburg van zijn vader over. Om een lange opsomming van familiegegevens te vermijden, wordt deze tak van de Aarnoutses schematisch weergegeven. Hieronder staan de namen van de eigenaren (en vanaf 1939 pachters) van boerenhofstede Paauwenburg.

- Aarnout Janszoon Aarnoutse, landman en burgemeester (1751-1840)
- (diens zoon) Jan Aarnoutzoon Aarnoutse (1787-1857)
- (diens zoon) Jan Janszoon Aarnoutse (1830-1877)
- (diens broer) Hendrik Janszoon Aarnoutse (1869-1934)
- (diens zoon) Jan Janszoon Aarnoutse jr. (1862-1934)
- (diens zoon) Adriaan Janszoon Aarnoutse (1896-1979), later samen met Jacob Pieterszoon Francke
- (diens zoon) Jan Adriaanszoon Aarnoutse (1925-1975).

Brand

In 1931, in de periode dat Adriaan Janszoon Aarnoutse de boerderij onder zijn hoede had, stond de hofstede op een kwaad moment in lichterlaaie. Al snel werd duidelijk dat er brandstichting in het spel was. De dader werd echter nooit gepakt en het motief voor brandstichting werd even-

De dreef van boerderij Paauwenburg rond 1900. (Beeldcollectie Gemeentearchief Vlissingen, nr. FA 1178)

min achterhaald. Het boerenbedrijf werd herbouwd. Omdat Adriaan een samenwerkingsverband aanging met zijn zwager Jacob Francke – die getrouwd was met

Adriaans zus Cornelia – werd er aan beide zijden van de schuur een woonhuis gebouwd. De schuur werd met een tussenschot in tweeën gedeeld. Er ontstonden dus twee bedrijven onder één kap. De hofstede werd hierdoor een bijzonder, misschien wel uniek object op Walcheren.

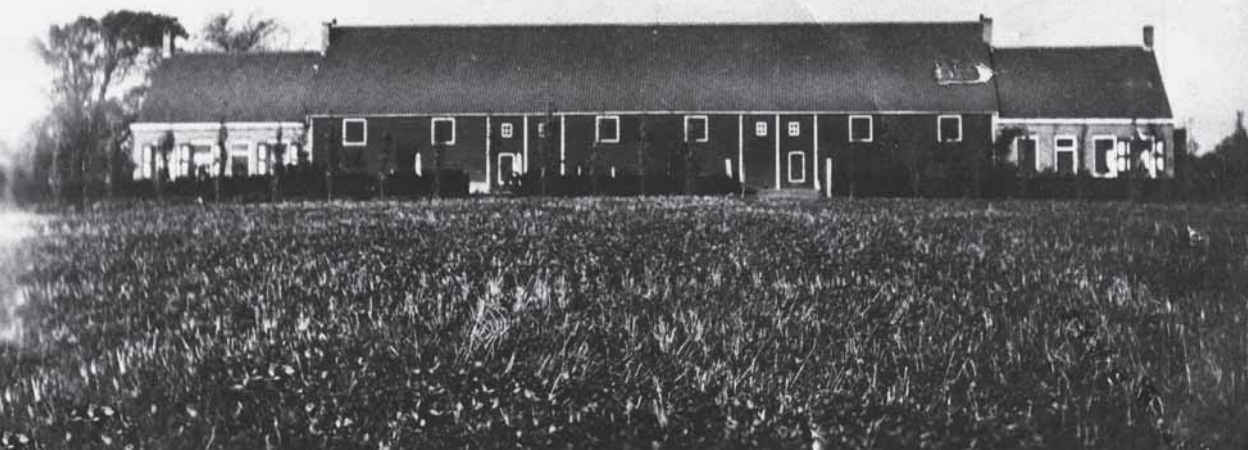
In 1939 besloten de compagnons Paauwenburg te verkopen. Waarschijnlijk speelden de crisisjaren en de dreiging van nazi-Duitsland daarbij een rol. Met de nieuwe eigenaar werd een pachtcontract gesloten. Voor Aarnoutse en Francke veranderde er niet veel. Zij bleven wonen en werken op de boerderij.

De boerenschuur fungeerde in de Tweede Wereldoorlog als tijdelijk klaslokaal voor leerlingen van de Vlissingse Prins Willemschool en de Oranjeschool, omdat de laatste in de binnenstad in februari 1942 was gevorderd door de Duitsers en in juni van dat jaar was getroffen door een bom.

Aan de samenwerking tussen Aarnoutse en Francke kwam een einde in oktober 1944. Om Walcheren te bevrijden van de Duitse bezetter, bombardeerden de geallieerden op vier plaatsen de dijken en inundeerden Walcheren. De familie Aarnoutse vluchtte voor het water, eerst naar Sint Laurens, vervolgens naar

Koudekerke waar zij in Villa Albertina aan de Vlissingseweg onderdak kregen, en daarna naar de Vlissingse Singel. Na de oorlog keerden ze terug naar Paauwenburg.

Veel huizen en boerderijen bezweken tijdens de onderwaterzetting. Ook een deel van hofstede Paauwenburg onderging dit

lot. Het linkerwoonhuis stortte in, het rechterwoonhuis en de schuur bleven gelukkig behouden. Adriaan zette het bedrijf voort, eerst met zijn gelijknamige zoon en later met zoon Jan.

Plan Paauwenburg

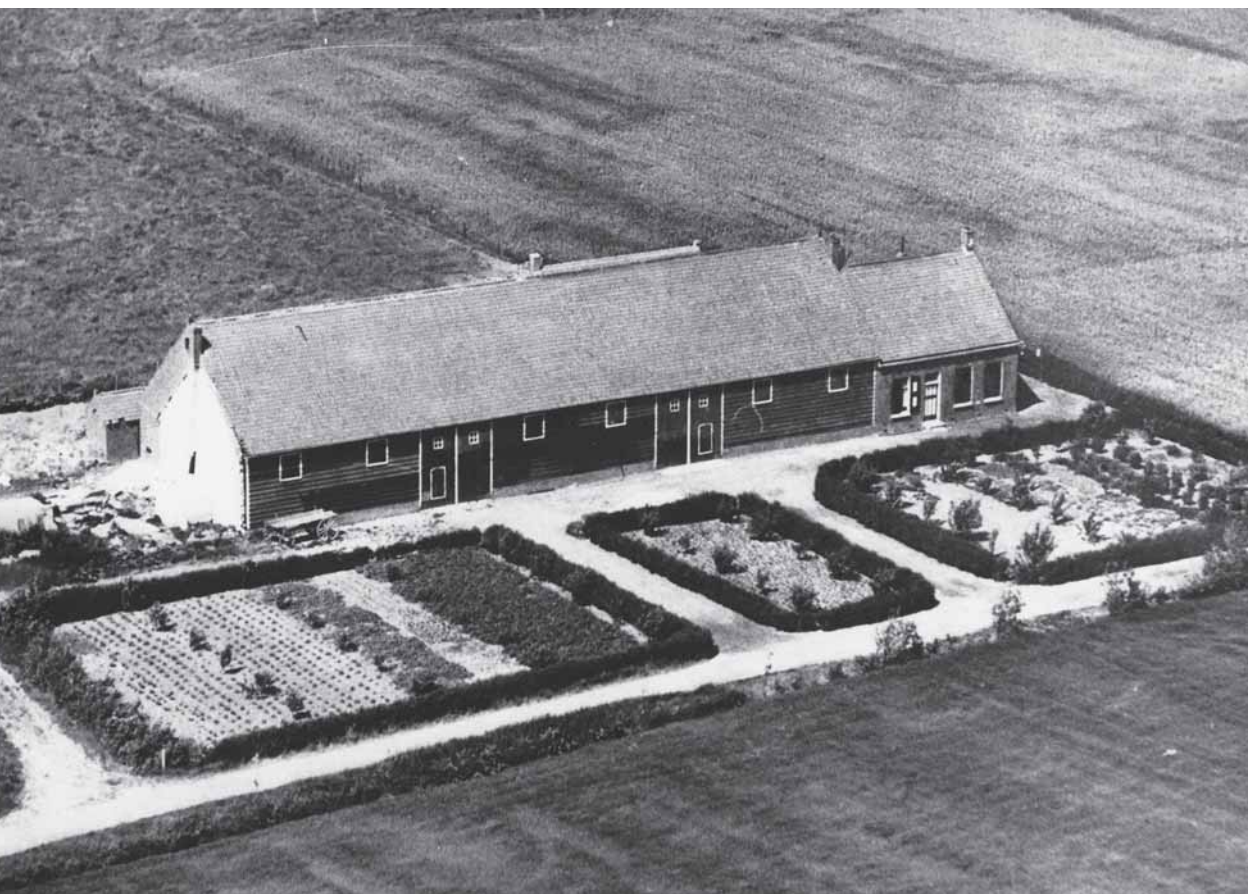
Aan het einde van de jaren vijftig van de vorige eeuw kondigde het volgende drama zich aan. Vlissingen had een nijpend tekort aan woningen. Veel meer opties dan uitbreiden in noordwestelijke richting waren er niet. Met Koudekerke werd een akkoord gesloten om op termijn grondgebied aan te kopen. De reeds vele jaren geplande stadsuitbreiding 'Plan Paauwenburg' kon zo gerealiseerd worden. Een aantal boerderijen moest, ondanks bezwaren van de eigenaren, plaatsmaken voor de nieuwbouwwijk. Hofstede Paauwenburg was er één van. In de jaren daarna stopte Adriaan met boeren en ging zoon Jan alleen verder, in de hoop het bedrijf te kunnen behouden. Die hoop bleek ijdel, want Aarnoutse diende in het belang van Vlissingen zijn boerderij op te geven. In april 1963 vertrok Jan met zijn gezin naar het Duitse Potshausen, niet ver van de grens bij Groningen, waar hij een nieuw bestaan opbouwde.

De boerderij Paauwenburg in 1934, niet lang na de herbouw. (Beeldcollectie Gemeentearchief Vlissingen, nr. FA 6208)

Na het vertrek van de familie Aarnoutse kreeg de boerenwoning de functie van bijkantoor van de onderneming Van Vliet en Van Dulst's Bouwbedrijf NV uit Rotterdam, die actief was bij de bouw van de nieuwe wijk. De boerenschuur bleef nog enkele jaren staan om als opslagplaats te fungeren voor diverse aannemers.

De eigenaresse van hofstede Paauwenburg – de weduwe Catharina Johanna Hendrika Hoek-Schoo – werd in 1966 onteigend; het geheel werd in 1967 afgebroken.

De boerderij die zo lang verbonden was geweest met de familie Aarnoutse, was ter ziele gegaan. Tegenwoordig zouden we proberen te zoeken naar alternatieve mogelijkheden. Natuurlijk heeft een boerenbedrijf zonder wei- en bouwland geen bestaansmogelijkheid, maar met een functieverandering, zoals een woon- of zorgboerderij, kan een bijzonder pand tegenwoordig behouden worden. Er is destijds door de gemeente nog even met de gedachte gespeeld om van de hofstede een

De boerderij Paauwenburg eind 1944. Het linkerhuis is ingestort als gevolg van de inundatie. (Beeldcollectie Gemeentearchief Vlissingen, nr. FA 6209)

kinderboerderij te maken, maar dat plan heeft geen doorgang gevonden. Adriaan en zijn vrouw Francien Jasperse kregen zeven kinderen. Drie van hen, onder wie de genoemde Jan, leven niet meer. Vier dochters uit het gezin zijn gelukkig nog wel in leven. Corrie, Marie en Nel wonen respectievelijk in Heerlen, Middelburg en in Vlissingen. Francien Aarnoutse blijkt verrassend genoeg nog altijd in Paauwenburg te wonen!

De laatste boer op Paauwenburg

De laatste bedrijfsvoerder van hof Paauwenburg, voordat de boerderij omwille van de bouw van de nieuwe wijk met dezelfde naam, werd afgebroken, was Jan Aarnoutse. Wie was hij? Hoe verliep zijn leven? Het lukte mij om de zoon van Jan Aarnoutse op te sporen. Om van hem meer informatie over zijn vader te verkrijgen, toog ik naar de Duitse streek Ostfriesland die in de deelstaat Niedersachsen ligt. Niet met twee vrachtwagens vol koeien, varkens, paarden en huisraad en niet twintig uur lang hobbelen over grotendeels klinkerwegen, zoals het gezin Aarnoutse dat deed in 1963. Mijn vervoermiddel was heel

wat comfortabeler en de reis nam 'slechts' een kleine vijf uur in beslag.

De ontmoeting met de 58-jarige Addie Aarnoutse was de moeite van de lange rit meer dan waard.

Jan Aarnoutse zag in 1925 het levenslicht als zoon van Adriaan Aarnoutse en Francien Jasperse. Jan maakte het boeren-

opgegroeid. Het was een gemengd boerenbedrijf, dat wil zeggen dat er zowel veeteelt als akkerbouw plaatsvond.

Het leven op de hofstede ging zoals gewoon was in die dagen: de Aarnoutses werkten hard, ze hadden veel familie in Koudekerke, ze bezochten de gereformeerde kerk in het dorp en zoon Addie

leven van dichtbij mee en dat zou voor zijn toekomst bepalend zijn. Hij was een boer in hart en nieren.

Na zijn huwelijk met de Middelburgse Jannie van de Ham verliet Jan het ouderlijk huis en vestigde zich met zijn vrouw in de kern van Koudekerke. Daar werd in 1950 een zoon geboren, Addie, vernoemd naar zijn grootvader Adriaan. Een jaar of vijf later volgde een dochter, Cornelia Francina (Connie).

Boerderij Paauwenburg werd gerund door de vader en de oudere broer van Jan. Nadat deze broer naar Canada was geëmigreerd, nam Jan zijn taak over en keerde hij terug naar de boerderij waar hij was

De boerderij Paauwenburg in 1961. (Beeldcollectie Gemeentearchief Vlissingen, nr. FA 27461)

ging naar de Prins Bernhardschool in Vlissingen (dat is de locatie van de huidige basisschool Ravenstein).

Emigreren

Vanaf 1956 begon er onrust te ontstaan over de toekomst van hofstede Paauwenburg. De plannen voor een nieuw te bouwen wijk door de gemeente Vlissingen werden steeds concreter. Op 27 maart 1957 dienden Adriaan en Jan een bezwaarschrift in bij de gemeente Koude-

kerke. Ze voelden de bui natuurlijk al hangen: de kans was groot dat zij het veld moesten ruimen voor het zogeheten 'plan Paauwenburg'. Adriaan stopte eind jaren vijftig met het werk op de boerderij. Vanaf ongeveer 1958 leidde Jan het bedrijf alleen. De gemeente Vlissingen deed hem ondertussen een voorstel en bood hem

een baan aan bij gemeentewerken. "Een weliswaar aardige geste, maar voor een rasechte boer een moeilijk voor te stellen perspectief", zo verwoordde zoon Addie het initiatief.

Jan ging actief op zoek naar een andere plek om opnieuw te beginnen. Dat viel echter niet mee. Op Walcheren maakte hij

in ieder geval geen schijn van kans. De naoorlogse herverkeveling van het eiland had ertoe geleid dat alle kleine boerenbedrijfjes waren verdwenen. Daarvoor in de plaats kwamen er grote boerenbedrijven met grote stukken grond. In Flevoland en de Noordoostpolder waren er wel mogelijkheden om een bedrijf te starten, maar Jan gaf de voorkeur aan het pachten boven het kopen van een boerderij. Uiteindelijk kwam hij in contact met Ostfriesland, in het noorden van Duitsland. In Potshausen werd hem een boerderij met pachtcontract aangeboden voor de duur van twaalf jaar. Addie: "In april 1963 was het dan zover. Met twee vrachtwagens reden we naar Potshausen. Een enorme stap in het leven van ons gezin. De ene vrachtwagen bevatte onze huisraad, de andere was volgestouwd met verschillende dieren." Voor zijn vertrek had Jan Aarnoutse nog de ijzeren pauw die op het dak van hofstede Paauwenburg stond,

van zijn plek gehaald. Het ornament ging als aandenken mee naar Duitsland. "De reis nam twintig uur in beslag", aldus Addie. "Een paar dieren hadden het avon-

Addie Aarnoutse naast het tuinhuisje in zijn woonplaats Nortmoor, Duitsland. Op het dak de pauw afkomstig van de boerderij Paauwenburg. (foto Jaco Simons)

tuur niet overleefd. Dat was een grote tegenvaller.”

En daar bleef het niet bij. Ostfriesland bleek, op velerlei gebied, zo’n tien jaar achter te lopen in vergelijking met Walcheren. Verder verkeerde de pachtboerderij voor een deel in deplorabele staat. De gedane toezeggingen om het geheel netjes op te leveren, bleken loze beloftes te zijn geweest. Ook de kwaliteit van de Oost-Friese bodem viel tegen. De voornamelijk laaggelegen veengrond was wel geschikt als weidegrond, maar niet om akkerbouw op te bedrijven. Jan Aarnoutse deed wel pogingen daartoe, maar met weinig succes.

Het gezin Aarnoutse verhuisde na een jaar of zeven naar een modernere boerderij in Potshausen, een paar honderd meter verderop. Zo ontstond er wat verlichting in de vrij primitieve manier van leven. Addie: “Als kind besepte je het niet, maar het moet een moeilijke tijd zijn geweest voor mijn ouders. Ik heb mijn vader er trouwens nooit over horen klagen. Hij was een man van weinig woorden en emoties toonde hij niet. Ik denk dat hij de situatie gewoon accepteerde.” Veel keus had Jan niet. Hij zat vast aan zijn twaalfjarig pachtcontract. “Twee of drie keer is hij nog teruggeweest in de Vlissingse wijk waar eens zijn hofstede stond, maar ook toen gaf hij zijn gevoelens niet prijs.”

Op 2 januari 1975 overleed Jan Aarnoutse plotseling aan een hartstilstand, op de veel te jonge leeftijd van vijftig jaar. Het betekende meteen ook het einde van het leven op de boerderij voor de overige gezinsleden. Zoon Addie had er geen behoefte aan om agrariër te worden en bovendien liep het pachtcontract bijna af. Jannie – de weduwe van Jan – belandde na een aantal

verhuizingen uiteindelijk in het vijftien kilometer verderop gelegen Nortmoor. Natuurlijk ging de ijzeren pauw mee. Deze werd op het dak van het opbergschuurtje in de tuin gezet. Nog altijd staat hij daar te pronken. Begin dit jaar is Jannie Aarnoutse-van de Ham overleden in het nabijgelegen plaatsje Hesel.

Addie Aarnoutse woont en werkt in Nortmoor. Hij heeft een bedrijf in reinigings- en desinfecteermiddelen voor de melkveehouderij. Met Nederland heeft hij altijd veel contact gehouden. Vakanties worden steevast met zijn vrouw op Walcheren doorgebracht. Ook via zijn werk en vanwege de sport komt hij veelvuldig in Groningen, Friesland en Zeeland. Zelfs de ontwikkelingen in de wijk Paauwenburg zijn hem niet ontgaan; een van zijn beste vrienden – “ik ken hem al sinds de basisschool” – woont in Paauwenburg, in de Gerbrandystraat.

Aarnoutsebruggetje

In de wijk Paauwenburg ligt, niet ver van de plek waar tot 1967 boerderij Paauwenburg stond, een voetgangersbrug over de watergang. In de volksmond heette dit bouwwerkje tussen de Paauwenburgweg en de Thorbeckelaan 't Bruggetje, maar officieel bleef het vanaf de bouw in 1966 naamloos. Daar is eind 2008 een einde aan gekomen. Zo’n anderhalf jaar daarvoor vatte de auteur van dit artikel het idee op om het bruggetje een naam te geven. De familie die zoveel jaren woonde en werkte op Paauwenburg en die in 1963 huis en haard moest verlaten om plaats te maken voor een Vlissingse stadsuitbreiding, bleef op deze wijze in herinnering. Het bruggetje heet nu Aarnoutsebruggetje. De Aarnoutses treden niet graag op de voorgrond. De naamgeving van het brug-

getje heeft de familie dan ook in alle bescheidenheid aanvaard. Ogenschijnlijk zijn ze nuchter, maar van binnen zijn ze terecht trots. Trots, zoals ze dat ook waren op hun hofstede. Trots, als een pauw.

Jaco Simons

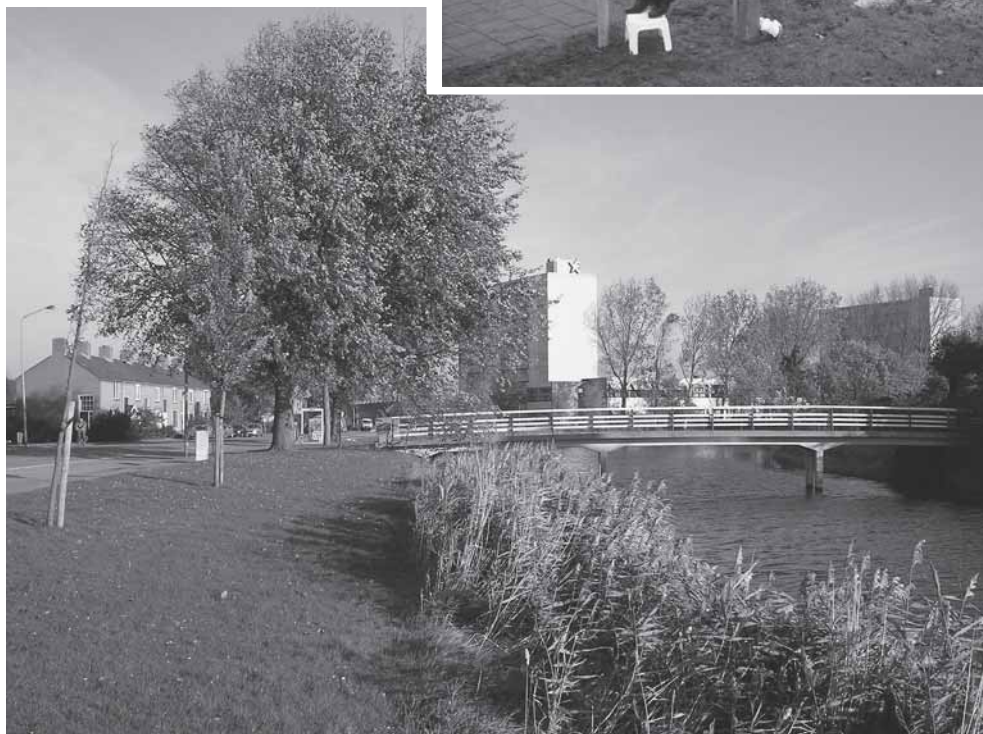
Addie Aarnoutse ben ik dank verschuldigd.

Hij heeft mij veel kunnen vertellen over de ingrijpende verhuizing naar Duitsland die hij in 1963 als dertienjarige jongen mee maakte.

De dames Francien de Nooijer-Aarnoutse, Marie van Peene en Adrie de Jonge, evenals de heren Dirk Stroo en Jaap de Nooijer dank ik hartelijk voor hun medewerking. Hun verhalen 'over vroeger' hebben bijge-

Onder: vlak achter het Aarnoutsebruggetje lag het herenhuis van de buitenplaats. Links de Paauwenburgweg. (foto Jaco Simons)

Hiernaast: Addie Aarnoutse onthult op 12 december 2008 het bordje met daarop het woord 'Aarnoutsebruggetje' als nieuwe naam voor de brug tussen de Paauwenburgweg en de Thorbeckelaan te Vlissingen. (foto Henk Feij)

dragen aan de totstandkoming van dit artikel.

Geraadpleegde bronnen:

- A.J. van der Aa, 'Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden', deel 9, Gorinchem 1847.
- M. van den Broeke, 'Gelaagd land', Vlissingen 1999.
- J. Simons, 'Walcheren, wat anders', Vlissingen 2005.
- J. Simons, 'Walcheren, wat anders 2', Vlissingen 2007.
- J. Simons, 'Klaver Vier; wijkkrant voor Paauwenburg' (diverse artikelen), Vlissingen 2007, 2008 en 2009.

- G. Smallegange, 'Leven op 't hof', Goes 2005.
- www.watwaswaar.nl
- www.zeeuwengezocht.nl
- Gemeentearchief Vlissingen:
 - 'Vlissingsche Courant', 17 september 1931.
- Zeeuws Archief:
 - Archief Gemeente Koudekerke, inv.nrs. 1473 en 1476-1497 (kadastrale leggers).
 - Aanwinsten kaarten Rijksarchief in Zeeland, inv.nr. 1962.22.656: Topografische kaarten van Walcheren, blad 656 Vlissingen. Verkend in 1909 en 1910. Ged. herzien tot 1924, uitgegeven in 1925.
 - Notariële archieven 1796-1842, inv.nrs. 568 en 605.

Het vergeten monument

Een bestemming voor de torenvoet van de Lange Jan?

Zeeland maakt zich op om nog weer eens uitvoerig stil te staan bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog – 70 jaar geleden – en de bevrijding – 65 jaar geleden. Middelburg bereidt in dat kader een groot-scheepse herdenking voor van wat men wel 'het vergeten bombardement' is gaan noemen. Dat is overigens een aanduiding waarbij sommigen vraagtekens zullen plaatsen, omdat ermee gesuggereerd lijkt te worden dat er een maatstaf zou bestaan om aantallen slachtoffers en verwoeste gebouwen ten gevolge van dat bombardement van 17 mei 1940 te wegen en te vergelijken: met bijvoorbeeld Westkapelle, met Zeeuws-Vlaanderen, met Rotterdam of

Nijmegen. Over vergeten gesproken: daar, in Nijmegen, vielen op 22 februari 1944 760 doden en brandde de binnenstad uit ten gevolge van een 'vergissing' aan geallieerde zijde. Het was, na de verwoesting van Rotterdam en de Ramp van 1953, een van de grootste rampen die Nederland troffen, maar wie – in Zeeland – weet ervan?

De komende herdenking van het vergeten bombardement vormt een goede aanleiding om de aandacht nog eens te vestigen op een vergeten *monument*. Het gaat om een suggestie die al in 1951 werd gedaan, maar die sindsdien niet of nauwelijks serieus is opgepakt.